

МІРЖАҚЫП ДҰЛАТУЛЫНЫҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ КӨРКЕМ ПРОЗА ҮЛГІСІНДЕ ТҰҢҒЫШ ЖАЗЫЛҒАН БАҚЫТСЫЗ ЖАМАЛ РОМАНЫ

Миралиева Диана Нұрмұханқызы

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті
Қазақ тілі және әдебиеті бағытының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: **Байзаков Жандос Абдазимович**

E-mail: diananurmuxan2@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Қазақтың аса көрнекті тұлғасы, ағартушысы, қоғам қайраткері, ақын, жазушы, жалынды көсем сөздің шебері, Алаш партиясының бас мүшелерінің бірі, қазақтың біртуар азаматы Міржақып Дұлатұлының өмірі, өскен ортасы, жанұясы, шығармашылығы жайында қысқаша мәлімет сонымен қатар, саяси бағыттағы, реализм жанрдағы ақынның көркем туындысы, сол кезеңдегі келеңсіз оқиғаларды, хат бетінен көрсететін, қазақ әдебиетіндегі алғашқы роман Бақытсыз Жамал романы жайында мәліметтер ұсынылады.

Кілт сөздер: Алаш партия, көркем проза, көсем сөз шебері, роман, саяси бағыт, қоғам қайраткері, ағартушы, әлеуметтік мәселе.

MIRZHAKYP DULATUL'S UNHAPPY PAPER WRITTEN IN THE MODEL OF KAZAKH LITERATURE PNDER KÖRKEM PROSE FOR THE FIRST TIME NOVEL

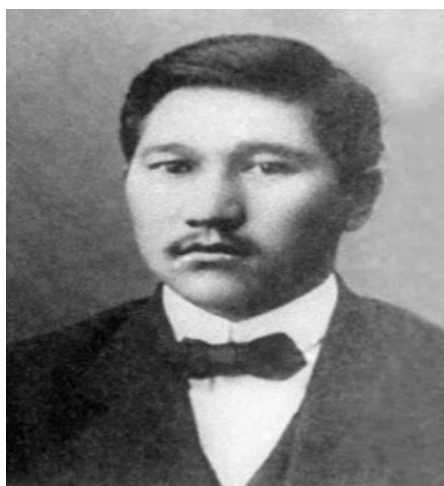
ABSTRACT

Brief information about the life, family and works of Mirzhakyp Dulatulyn, a prominent Kazakh figure, educator, social activist, poet, writer, ardent leader, one of the main members of the Alash party, Kazakh citizen Mirzhakyp Dulatuliny, as well as the work of a political poet in the genre of realism information about Bakysiz Jamal, the first novel in Kazakh literature, which depicts the unfortunate events of that time, from the pages of letters, is presented.

Key words: Alash party, beautiful prose, beautiful wordsmith, novel, political direction, courageous educator, social problem.

*Алыстан Алаш десе аттанамын,
Қазақты қазақ десе мақтанамын.
Болганда әкем қазақ шешем қазақ-
Мен неге қазақтықтан сақтанамын?!*

(М. Дұлатұлы)

Кіріспе бөлім: «Мен өзімді тым ерте танып білдім, әкемнің өне бойы түрмеде отыруы, үйде болмауы, шешем екеуміздің қасірет шегіп, Семей, Атбасар, Көкшетауда апвларының үйінде тұруымыз бала болсам да жаныма бататын-ды. Әкем бас бостандығынан пайдаланып, халқының жайы үшін, жанталасып, тыным таппай Ташкент, Түркістан, Семей, Омбы, Қызылжар, Петербург қалаларын кезіп жүретін. Әкем басына түскен қауіпті елең етпей, аса сабырлы, байсалды қалпымен, мұнайып тұрған шешем екеумізге жыламандар, тағдырдың тәлкегі адамды әлі талай белестерден өткізеді, шыдап бекем болыңдар. Сендер әлі-ақ ержетерсіңдер, сонда бәрін түсінерсіңдер, оқуларыңды тастамандар, ең бастысы аналарыңды регжітпесендер болғаны деп қоштасатын»- Гүлнәр Міржақыпқызы Дұлатова

Негізгі бөлім: Міржақып Дұлатұлы шын есімі Мир Якуб, Арғын тайпасының Мадияр руынан шығып, Торғай уезінің, Сарықопа облысының бірінші ауылында қазіргі Қостанай облысының Жанкелді ауданыны, Қызбел ауылында 1885 жыл 25 қарашада дүниеге келген. Әкесі Дұлат аты шыққан, атақты шебер кісі болған. Ер тұрман, етік, мәсі тігіп күн көрген. Анасы Дәмеш ойын тойдың адамы болыпты, әрі әнші. Соған қарағанда, Міржақыптың бойындағы қасиеті анасынан дарыған болуы керек. Әкесі ілім білім дейтін адам болған екен, сол себепті, балаларын жастай білімге баулып, молда қолына тапсырған. Міржақыпта алғаш ауыл молдасынан хат таниды. Кейіннен 1897-

1902 жылдары, ауыл мектебінде орысша қазақша білім беретін Мұқан мұғалімнен дәріс алады. Бұл мектептің бала ақын үшін ықпалы аса зор болады. Өйткенің мұғалім Мұқан ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсарин ашқан мектептің түлегі болатын. Болашақ ақын 2 жасында анасынан 12 жасында әкесінен айырылып, ағасы Асқардың қолында қалады. Ағасы Асқар әкесінің оқыту жайлы тілегін орындамақ болып Міржақыптың әрі қарай білім алуына көмек береді. Осылайша ұлтының зиялы адамынан айналады.

Ал енді ақынның қаламынан туған аса көркем мұрасы Бақытсыз Жамал романына тоқталсақ.

Бұл туынды 1910 жылы жарық көріп сол кезеңдегі қазақ халқында болып жатқан жағдайларды, әлеуметтік мәселелерді, әйелдердің теңсіздігін баяндайтын басқада көптеген өзінен кейін туған әдеби туындыларға жол ашты. Романда ескі әдет-ғұрыптың қыспағына түскен қазақ қызының тағдыры, Сүйгеніне қосылып бақытты өмірді аңсаған, мал дүниенің құрбанына айналған қыздың трагедиялық өмір жолы баяндалады. Ал романның басты кейіпкері Жамал атты 15 жаста ақылына көркі сай, ай десе аузы, күн десе көзі бар, өте ибалы инабатты сол елдің қыздарының алды, оның үстіне сөзге бек, өзі өлең шығаратын, салтанат иесі бойжеткен шашағында, ескі әдет-ғұрыптың, сауатсыздықтың құрбаны болады. Шығармада Жамалды бір байдың жаман Жұман баласына беруге әкесі мал дүние үшін разы болады, Жамал бұл жайтқа өте қапаланып, өзінің көңілі қалаған Ғали деген жігітпен қашып кетеді, бұларды құдалау басталып кетеді, сүйтіп жүргенде Ғали сырқаттанып, қайтыс болады, Жамалды жаман Жұманға әкеп қосады, ақыр соңында, бұл қорлығына шыдамаған Жамал да суықта үсіп қайтыс болады.

Қорытынды бөлім: Қазақтың аса көрнекті тұлғасы Міржақып Дулатұлы аумалы төкпелі заманда өмір сүріп, 30 жыл бойы қызыл үкіметтің көрсеткен ешбір жағымсыз жайтына беріліп қана қоймай, алға қойған мақсатына жету жолында, халық бас-бостандығы үшін құрбан болсада, өз оқырмандарына өте

тәрбиелік мәні аса зор туындыларды тарту етті. Халықтың көзін ашып көкірегін ояу ету үшін барын салды. Еш артқа шегінген емес.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ(REFERENCES)

1. Тарихи тұлғалар «Алматы кітап баспасы» 2009 жыл
2. Қазақ әдебиеті, Энциклопедиялық анықтамалық Алматы «Аруна» баспасы 2010 жыл